

4. Богашева Н.В., Ключковський Ю.Б. Еволюція виборчої системи в Україні // *Виборче законодавство України: проблеми та шляхи їх вирішення*. – К.: ФАДА, ЛТГД, 2005. – 180 с.
5. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тишик Б.Й. *Історія держави і права України*. – Львів: Світ, 1996. – 296 с.
6. *Історія держави і права України: У 2-х томах*. – К.: Видавничий дім ЮРЕ, 2000. – Т.1. – 647 с.
7. Ткачук А. Скільки коштує недосконале законодав-

- ство? // *Міське та регіональне самоврядування в Україні*. – К., 1994. – Вип.3(8). – С.60–65.
8. Прело М. *Конституционное право Франции*. – М.: ИИЛ, 1957.
9. Италия. *Конституция и законодательные акты* / Ред. В.А.Туманов. – М.: Прогресс, 1988.
10. Королько В.Г. *Паблік рілейшнз*. – К.: Видавничий дім “Скарби”, 2001. – 400 с.

L.BABIY

DEVELOPING OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE

The article deals with the problems of making and development of the electoral system in Ukraine. The author analyses the complicated course of the evolution of this system, criticizes amendment to the constitution of Ukraine concerning the “imperative” mandate of the people’s deputy of Ukraine.

Key words: *parliament, law, electoral system, democracy, “imperative” mandate.*

УДК 324(477)
ББК 66.62

Євгенія Юрійчук

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ПІД ЧАС ВИБОРІВ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті прослідковується сучасна інституціоналізація спостереження в Україні, характеризуються його різновиди та їх ефективність, показується взаємозв'язок спостереження та легітимності влади. Автор робить висновок: вітчизняний і зарубіжний досвід спостереження за ходом виборів свідчить про те, що атмосфера гласності, яка створюється під час виборів, присутність спостерігачів у виборчих комісіях, на дільницях для голосування сприяють прозорості виборчого процесу, об'єктивності інформації про вибори, зміцненню впевненості громадян у демократичності та справедливості виборів, визнанню на міжнародному рівні легітимності їх результатів.

Ключові слова: *вибори, технології, хід виборів, парламентські вибори, вибори Президента України, Україна, ОБСЄ.*

Однією з найважливіших функцій виборів у суспільстві є легітимація політичної влади. Проведення парламентських 2006 р. виборів в Україні відповідно до демократичних міжнародних стандартів має стати запорукою легітимності політичної, державної влади. “В умовах демократії влада ґрунтується виключно на злагоді тих, ким управляє уряд. Головним механізмом перетворення цієї злагоди в урядову владу є вільні та справедливі вибори” [10, с.8]. Міжнародна спільнота визнає тільки ті вибори, які відповідають критеріям, закріпленим у Декларації вільних та справедливих виборів 1994 р., Декларації Стамбульської зустрічі на вищому рівні (1999 р.), Хартії європейської безпеки ОБСЄ (1999 р.), Рекомендаціях ОБСЄ по спостереженню за виборами (Варшава 1997 р.). Забезпечити належне дотримання принципів виборів

та голосування покликаний контроль за виборчим процесом, а особливо спостереження за виборами в різних формах. Західний досвід передбачає як довготривале, так і короткотривале спостереження.

Міжнародно-правовий досвід спостереження та його завдання узагальнюються в працях Л.Гарбера [13], П.Мерлоу [14], Дж.Хартленда [26].

У контексті останніх міжнародно-правових документів здійснюються зміни до законодавства Росії та України. Тому особливий інтерес викликають праці відомого фахівця в галузі виборчого права в Російській Федерації О.О.Вешнякова [23]. Ролі спостерігачів у забезпеченні вільності та справедливості як основних принципів демократичних виборів присвячене дослідження В.Гарібян [3]. Порів-

няльний аналіз міжнародної практики та досвіду країн СНД у галузі міжнародного спостереження здійснений російською дослідницею Т.Титовою [25].

Особливості діяльності спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій розглядалися у рамках зініційованого Російським інститутом виборчого права круглого столу “Международные миссии наблюдения: оружие в руках политиков, международный жандарм или помощник демократии?”, який відбувся 8 липня 2005 р. у Киргизії [22].

Інститут спостереження в Україні у вітчизняній науці поки що недостатньо досліджений. Правові аспекти забезпечення спостереження досліджували Р.К.Давидов [4], С.Новіков [17], Є.В.Радченко [19], М.Савенко [24]. Тому автор ставить перед собою мету прослідкувати сучасну інституціоналізацію спостереження в Україні, охарактеризувати його різновиди та їх ефективність, показати взаємозв'язок спостереження та легітимності влади.

В Україні, на відміну від світової практики, яка оперує поняттям “спостереження”, існує традиція вживання терміна “офіційне спостереження”. Цей інститут у нашій державі законодавчо закріплений 1993 р., хоча йшлося лише про міжнародних спостерігачів. Тоді інститут спостереження “розглядався як прояв довіри між державами, і як свідчення прагнення міжнародних організацій сприяти демократизації виборчого процесу в країнах, де відбувається перехід до демократії” [4, с.271]. Проте передбачалася наявність і вітчизняних спостерігачів, хоча їх правовий статус не був визначений. У 1998 р., під час парламентських виборів, одночасно діяли нормативні акти про статус офіційних спостерігачів, прийняті різними державними органами: Верховною Радою України та Центральною виборчою комісією, що викликало наявність колізій при їх практичному застосуванні. Діяльність спостерігачів під час попередніх виборчих кампаній свідчить про їх інституціональну необхідність. Особливо це стало очевидним після президентських виборів 1999 р. Саме тому під час парламентських виборів 2002 р. спостерігалось значне пожвавлення діяльності спостерігачів. Так, у виборах брали участь як вітчизняні (455240 осіб), так і міжнародні спостерігачі (944 особи із 49 держав світу). Серед них від політичних партій, виборчих блоків політичних партій – 289287, від кандидатів у

народні депутати України – 165953 особи [1, с.644]. Кількісний склад спостерігачів відображений у таблиці 1.

Таблиця 1.

Кількісний склад офіційних спостерігачів на парламентських виборах 2002 р.

[Складено за 1, с.646]

№	Кого представляє спостерігач	Кількість у %
1	Від кандидатів	36,5
2	Від Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	9,9
3	Від виборчого блоку політичних партій “Виборчий блок Юлії Тимошенко”	8,8
4	Від виборчого блоку політичних партій “За Єдину Україну!”	8,0
5	Від виборчого блоку політичних партій “Блок Віктора Ющенка “Наша Україна”	6,2
6	Від Комуністичної партії України	5,7
7	Від виборчого блоку політичних партій “Демократична партія України – партія “Демократичний союз”	5,1
8	Від “Жінки за майбутнє” всеукраїнського політичного об'єднання	3,9
9	Від Соціалістичної партії України	2,6
10	Від інших партій (виборчих блоків)	13,3

В Україні були представлені ОБСЄ, Парламентська Асамблея Ради Європи, Європейський Парламент, Міжпарламентська асамблея держав-учасниць СНД, Державна Дума Федеральних Зборів Російської Федерації, Міжнародний республіканський інститут, Світовий конгрес українців та Український Конгресовий Комітет Америки. Ефективність діяльності різних видів спостерігачів сприяла демократизації виборчого процесу та визнанню виборів легітимними, але від здійснення контролю за додержанням виборчого законодавства під час підготовки та проведення виборів були усунуті такі важливі суспільні сили, як громадські організації, органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади, які не менше

ніж політичні партії були зацікавлені в демократичному проведенні виборів у повній відповідності із законом [5]. Цим суб'єктам не було надано права мати своїх офіційних спостерігачів на виборах.

Донедавна єдиного тлумачення терміна "офіційний спостерігач" в Україні не було. У *Політологічному енциклопедичному словнику* 2004 р. видання С.Рябов дає таке визначення: "Офіційний спостерігач – це особа, призначена під час президентських, парламентських, місцевих виборів виборцями, кандидатом в президенти (депутати), виборчим об'єднанням, партією, виборчим блоком, громадським об'єднанням, або особа, призначена під час референдуму ініціативною групою з проведення референдуму, громадським об'єднанням, правомочна вести спостереження за ходом голосування, підрахунком голосів або іншою діяльністю виборчої комісії, комісії референдуму в період голосування, встановлення його результатів та ін." [18, с.452]. Але тільки у 2004 році, напередодні президентських виборів, в Україні спостерігалася інтенсивна інституціоналізація офіційного спостереження, коли були прийняті зміни до основних виборчих законів. Так, про статус спостерігачів ідеться в п.5 ст.12, п.14 ст.26, ст.68-70, п.8 ст.73 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про вибори Президента України" від 18 березня 2004 р. [9]; п.5 ст.12, п.16 ст.25, ст.61-63 Закону України "Про вибори народних депутатів України" від 25 березня 2004 р. [8] та п.6. ст.12, п.13 ст.24, ст.60-62 Закону України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 6 квітня 2004 р. [7]. Зокрема в цих законах офіційні спостерігачі партій (блоків), від кандидатів на пост Президента України, від місцевих організацій партій (блоків), від кандидатів на посади сільських, селищних міських голів визнаються **суб'єктами виборчого процесу**, що є важливим кроком на шляху до легалізації цього інституту.

У 2004 р. офіційні спостерігачі мали такі права:

- 1) перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати за діями членів комісії;
- 2) робити фото-, кінозйомки, аудіо- та відеозаписи;
- 3) бути присутніми при видачі виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії

для організації голосування виборців за межами приміщення для голосування та проведення такого голосування;

4) бути присутніми на засіданнях дільничних і територіальних виборчих комісій, у тому числі під час підрахунку голосів виборців та встановлення результатів голосування;

5) звертатись до відповідної комісії зі скаргою щодо порушень Закону;

6) складати акти про виявленні порушення Закону;

7) отримувати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів і встановлення результатів голосування.

Офіційні спостерігачі не мали права:

1) протиправно втручатись у роботу виборчої комісії, порушувати хід виборчого процесу, заважати членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;

2) заповнювати замість виборця виборчий бюлетень;

3) бути присутніми при заповненні виборцем виборчого бюлетеня в кабіні (кімнаті) для таємного голосування.

Натомість офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій окрім цього могли бути присутніми на зустрічах кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб, кандидатів у депутати, представників партій (блоків), які висунули кандидатів, з виборцями, на передвиборних зборах, мітингах, засіданнях виборчих комісій, а також знайомитись із матеріалами передвиборної агітації. Окрім цього виключення зі спостереження представників від громадських організацій та обмеження діяльності спостерігачів стадією голосування (короткотривалим) сприяло появі великої кількості порушень, попередити які було складно. Багато порушень було зафіксовано відносно самих спостерігачів, повсякчас обмежувалась їх діяльність. У рішеннях Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України зі справи за скаргою довіреної особи кандидата на пост Президента України В.А.Ющенка в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі по виборах Президента України М.Д.Катеринчука на бездіяльність ІЦВК, дії із встановлення результатів повторного голосування з виборів ПУ 24 листопада 2004 р. та на рішення про оголошення ПУ В.Ф.Януковича йдеться про встановлені факти порушення вимог статей 68, 69, 70 щодо участі у виборчому процесі офіційних спостерігачів [21].

Досить прогресивним є вдосконалення виборчого законодавства у сфері офіційного спостереження після президентських виборів 2004 р. Найдетальніше функції спостерігачів виписані в Розділі IX Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про вибори народних депутатів України” від 7 липня 2005 р. [6] “Гарантії діяльності партій (блоків), кандидатів у депутати, офіційних спостерігачів”. Це ст.74 “Офіційні спостерігачі”, ст.75 “Офіційні спостерігачі від партій (блоків)”, ст.76 “Офіційні спостерігачі від громадських організацій”, ст.77 “Офіційні спостерігачі від іноземних держав, міжнародних організацій”, у яких детально виписані межі їх дозволеної та забороненої поведінки.

Але зауважимо, що ефективність діяльності різних видів спостерігачів в аспекті демократизації політичного життя та легітимності влади є різною. Найменшою довірою населення користуються спостерігачі від партій, від кандидатів у депутати. Причин цього є декілька: по-перше, вони завжди можуть домовитися про залишення поза увагою вигідних для них порушень виборчого законодавства, що трапляється повсякчас. По-друге, вони фактично спостерігають за законністю своєї ж діяльності, бо виборчі комісії складаються з представників партій. Цим самим порушується один із принципів конституціоналізму: не можна бути суддею у власній справі. По-третє, вони кількісно переважають міжнародних спостерігачів та спостерігачів від громадських організацій.

Загальновідомо, що інститут зарубіжних та міжнародних спостерігачів на виборах є певною гарантією демократизації політичних режимів за допомогою контролю міжнародного співтовариства. Під час президентських виборів 31 жовтня 2004 р. в Україні було зареєстровано 3285 офіційних спостерігачів від 31 іноземної держави, а також 9260 офіційних спостерігачів від 45 міжнародних організацій [2]. Однак вони порізно оцінили вибори, що свідчить про вплив на них “передвиборчих інтриг та влади” [16].

Оцінки результатів виборів, їх легітимність усе далі й далі віддаляються від науковості та обґрунтованості, деякою мірою навіть законності, відображаючи у висновках політичне замовлення певних транснаціональних корпорацій і “груп політичної участі”, проводячи політику подвійних стандартів, активно впливаючи на внутрішні справи держави” [22].

Для порівняння, за парламентськими виборами та референдумом у республіці Білорусь

спостерігало дві групи спостерігачів: перша – 18 членів від СНД на чолі з виконавчим секретарем Володимиром Рушайлом, друга – 32 особи із 17 країн на чолі з послом Великобританії Одрі Гловер. Перша група визнала вибори чесними, прозорими та легітимними, друга заявила, що білоруські вибори не відповідають стандартам ОБСЄ, а за ходом голосування за референдумом вони взагалі не могли слідкувати. На жаль, не можна погодитися з думкою експерта білоруського аналітичного центру “Стратегія” В.Карбалевица, що сьогодні “основною функцією СНД стала легітимізація недемократичних режимів на пострадянському просторі. І не випадково лідери Співдружності виступають за реформу ОБСЄ, оскільки ця євроатлантична організація приділяє занадто багато часу проблемі прав людини” [12].

Але офіційне спостереження можуть здійснювати тільки ті громадські організації, до статутної діяльності яких належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, а також зареєстровані у встановленому порядку не менш як за два роки до дня виборів. Звернення за клопотанням про дозвіл на спостереження під час виборів депутатів повинно бути здійснене не пізніше ніж за 90 днів до дня виборів. Але на засіданні виборчої комісії, підсумковому засіданні та на виборчій дільниці під час голосування мають право бути присутніми одночасно не більше трьох офіційних спостерігачів від різних громадських організацій. Це ставить у нерівні умови спостерігачів, гальмує процес утворення нових організацій. Водночас будуть спостерігатись, найімовірніше, поява та зростання кількості організацій – сателітів політичних партій, створених для спостереження на виборах. На сьогодні однією з найнеефективніших можна визнати діяльність громадської організації *Комітет виборців України*, який на виборах Президента України у 2004 році КВУ залучив до роботи як короткотермінових спостерігачів у дні голосувань 31 жовтня, 21 листопада, 26 грудня 10180 волонтерів.

Під час виборів Президента України у 2004 році КВУ здійснював різні види спостереження, а саме довготермінове, середньотермінове, короткотермінове. Довготермінове спостереження за ходом виборчої кампанії передбачало відвідування заходів виборчої агітації, засідань виборчих комісій, судових засідань, проведення моніторингу місцевих ЗМІ в кон-

тексті дотримання ними вимог законодавства, вивчення форм і матеріалів виборчої агітації, регулярні зустрічі із суб'єктами виборчого процесу та представниками ЗМІ, виборцями, отримання інформації про порушення через мережу громадських приймалень КВУ.

Під час короткотермінового спостереження, окрім основних функцій, частина спостерігачів проводила в дні голосування паралельний підрахунок голосів на 1500 дільницях, відібраних за статистичною вибіркою. Головним завданням було оприлюднення даних паралельного підрахунку голосів раніше, ніж це зробить ЦВК.

На наш погляд діяльність спостерігачів від громадських організацій є досить ефективною, бо вони користуються найвищою довірою громадян, адже не зацікавлені в результатах виборів і реально перешкоджають фальсифікації результатів виборів. До того ж здійснюють контроль за виборами не тільки в час голосування, а й протягом усієї виборчої кампанії та мають можливість навчити своїх спостерігачів та інформувати населення. Попередньою умовою вільного вибору є інформованість населення. Вибори можуть бути справжніми лише тоді, коли відображають політичну волю населення, а без доступу до інформації про кандидатів, партії в процесі виборів виборці не можуть ні сформулювати, ні виразити цю волю. Проте законодавство обмежує термін спостереження виключно стадією голосування. Громадські організації, спостерігаючи за виборами, виконують надзвичайно важливу функцію громадянського суспільства – **контроль суспільством владних відносин**. Спостереження за виборами є саме одним із таких механізмів.

Отже, вітчизняний і зарубіжний досвід спостереження за ходом виборів свідчить про те, що атмосфера гласності, яка створюється під час виборів, присутність спостерігачів у виборчих комісіях, на дільницях для голосування сприяють прозорості виборчого процесу, об'єктивності інформації про вибори, зміцненню впевненості громадян у демократичності та справедливості виборів, визнанню на міжнародному рівні легітимності їх результатів.

1. Вибори до Верховної Ради України: Інформ.-довід. вид. / Редколег.: М.М.Рябець (голова) та ін. – К.: Центральна виборча комісія, 2002. – 676 с.

2. Вибори Президента України 31 жовтня 2004 року // <http://195.230.157.53/pls/vp2004/WP00>. Дата звернення: 26.05.2005/08:57.

3. Гарибян В. Роль наблюдателей в обеспечении принципов свободы и справедливости на выборах (сравнительный анализ) // *Право и жизнь*. – 1999. – №4 // http://pravogizn.h1.ru/KSNews/PIG_48.htm. Дата звернення: 8.09.2005/17:37.

4. Давидов Р.К. Проблеми правового забезпечення в Україні вільного і незалежного спостереження за підготовкою та проведенням виборів і всеукраїнського референдуму // *Вибори і референдум в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник / М.М.Рябець (гол. ред.)*. – К.: ЦВК, 2001. – С.266–273.

5. Закон про вибори народних депутатів України: дискусія довкола виборчих правил // <http://www.tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url=pc09-2001-02.html>. Дата звернення: 11.04.2005/18:15.

6. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про вибори народних депутатів України” від 7 липня 2005 р. // *Урядовий кур'єр*. – 2005. – 19 серпня.

7. Закон України “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” від 6 квітня 2004 р. // *Урядовий кур'єр*. – 2004. – 10 квітня.

8. Закон України “Про вибори народних депутатів України” від 25 березня 2004 р. // *Урядовий кур'єр*. – 2004. – 6 квітня.

9. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про вибори Президента України” від 18 березня 2004 р. // *Урядовий кур'єр*. – 2004. – 6 квітня.

10. Кельман М. Десять засад демократії // *Право України*. – 1996. – №8. – С.7–10.

11. Ковтунець В. Міжнародні зобов'язання України щодо проведення виборів та їх виконання // www.vybory.com/ukr/coments/2analit/intern_obligations.html. Дата звернення: 11.04.2005/18:23.

12. Кравченко В. Оцінка виборів. Україна отримала жовту картку від міжнародних спостерегачів // *Дзеркало тижня*. – 2004. – 6 листопада. – С.5.

13. Гарбер Ларри. Свободные и справедливые выборы. Международное законодательство и практика // http://www.democracy.ru/library/articles/1998-18_r1-r41/page2.html. Дата звернення: 15.08.2005/14:11.

14. Мерлоу Патрик. Международный мониторинг выборов: уроки и вызовы http://www.ndi.ru/ARCHIVE/Russian/Inter_Monitoring/Inter_monitoring.shtml. Дата звернення: 15.08.2005/14:35.

15. Мирзоев Сергей. “Ex aequo et bono” (“По справедливости, а не на основе формального закона”) // <http://www.polit.ru/dossie/2005/01/25/bono.html>. Дата звернення: 20.04.05/18:34.

16. Мирзоев Сергей. Откровенные заявления международного наблюдателя // <http://www.polit.ru/analytics/2005/03/17/mirz.html>. Дата звернення: 18.03.2005/17:35.

17. Новіков С. Інституціоналізація громадянського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність,

здобутки, проблеми // Людина і політика. – 2004. – №5. – С.17–24.

18. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П.Горбатенко; За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 731 с.

19. Радченко Є.В. До питання участі громадських організацій у виборах // Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення (Київ, 13–15 листопада 2002 року (доповіді, виступи, рекомендації)). – К.: Нора-друк, 2003. – С.244–249.

20. Рахманін Сергій. Переможний народ непереможної країни // Дзеркало тижня. – 2004. – 27 листопада. – С.2.

21. Рішення іменем України // Урядовий кур'єр. – 2004. – 8 грудня.

22. Российский институт избирательного права: международные наблюдатели не выполняют свои обяза-

тельства // <http://www.regnum.ru/news/482044.html>. Дата звернення: 20.09.2005/18:39.

23. Руководство по наблюдению за выборами ОБСЕ/БДИПЧ // Вешняков А.А. Избирательные стандарты в международном праве и их реализация в законодательстве Российской Федерации. – М.: Весь Мир, 1997. – С.122–153.

24. Савенко М. Конституційний контроль за виборами і референдумами // Віче. – 1998. – № 1. – С.62–69.

25. Татьяна Титова. Правовая регламентация наблюдения за ходом выборов: международная практика и опыт стран СНГ // <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=99&lulsectionind=918&PHPSFSSID=9570caf09737d6159fd159fd79852cb6731e>. Дата звернення: 18.09.2005/17:13.

26. Хартленд Дж. Выборы и международное наблюдение: задачи и перспективы // Вестник ЦИК РФ. – 1996. – №7.

E.YURIYCHUK

OBSERVATION THROUGHOUT THE ELECTION IN UKRAINE: REALITIES AND PERSPECTIVES

The article traces modern institutionalism of observation in Ukraine, characterizes its various types and their efficiency, highlights interrelation of observation and power legitimacy.

Key words: election, technologies, electoral process, parliament election, presidential election in Ukraine, Ukraine, Public Society Establishment.

УДК 324

ББК 66.037

Уляна Лукач

ВНУТРІШНІ ПРОТИРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2004 РОКУ

У статті розглядаються складні й подекуди невирішені на сьогодні протиріччя, які існують усередині українського суспільства. Особливо показово це проявилось в період виборів Президента України в жовтні – грудні 2006 р. Автор пропонує власне бачення проблеми.

Ключові слова: вибори Президента України, внутрішні протиріччя, українське суспільство, виборча кампанія, фальсифікації.

Сімнадцять днів у листопаді – грудні 2004 р., що змінили політичний ландшафт України, без перебільшення сколихнули весь світ. Їх одразу нарекли Помаранчевою революцією, уподібнюючи масові виступи протесту в Києві та інших містах, містечках та селах України до “оксамитової революції” в Чехо-Словаччині, “революції троянд” у Грузії, падіння режиму “вічного” Мілошевича в Югославії внаслідок народного протесту.

Події періоду президентської виборчої кампанії 2004 р. були унікальними і з позицій

сьогодення вимагають відповідей на численні питання, які б дали можливість осмислити глибину того, що відбулося, його сенс поза суто емоційними враженнями.

Які існуючі протиріччя в українському суспільстві породили неспрогнозовану помаранчеву бурю? Саме відповідь на це питання вимагає складне сьогодення, коли розійшлися шляхи двох політичних сил – “Нашої України” і БЮТ, що з’єдналися на президентських виборах 2004 р. у коаліцію “Сила народу”, коли функціональний дисбаланс органів влади при-